

Inhoud

Woord vooraf	5
Inleiding	7
I. Verlangen naar God	10
- Heimwee naar God	11
- Toename van religieus verlangen?	12
- Spiritualiteit en verlangen	14
- Spiritualiteit: alleen en samen	17
II. Gestalten van geloven	22
- Geloven als profeet	23
- Geloven als pastor	30
- Geloven als priester	35
- Geloven als leraar	40
- Kerkbeleving op maat?	41
III. De kerk open	43
- Betekenis van een open kerkgebouw	44
- Gastvrijheid	46
- De open kerk als herberg of als abri	47
- De open kerk als doorgangshuis of als dialoogtempel	50
- Gestalten van de kerk	53
IV. Activiteiten in, rond en vanuit het kerkgebouw	57
- Gebruik van een kerkgebouw	57
- Kerktuinen	60
- Plek van stilte	63
- Kunst	65
- Muziek, lied, poëzie en dans	69
- Verhalen	72
- Publiciteit	74

V.	Enkele suggesties voor groepen	75
	- Kijken naar kunst	75
	- Waarnemen van de kerkruimte	76
	- In gesprek met...	77
	- Luisteren in stilte	79
	- Zoek een spirituele plek in de kerkruimte	80
	- Licht en donker	80
	- Kerkruimte: plek voor hemelse dromen	81
	- De nacht van de open kerk	81
	- Het ethisch debat	82
	- Interculturele week	83
	- Kerkruimte: leerplaats voor schoolklassen en andere groepen	83
	- Voor kinderen: maak je eigen glas-in-loodraam	84
	- Op pad	86
VI.	Kerkgebouw en inrichting	87
	- Kerkgebouwen inspireren	87
	- Er valt veel te zien	88
	- Bloemlezing: inrichting kerkgebouw	91
	Literatuur	103
	Websites	105
	Noten	109

Woord vooraf

Dit boek, een uitgave van het Interkerkelijk Werkverband voor de Recreatie, geeft in kort bestek mogelijkheden en ideeën om het kerkgebouw een plaats van spiritualiteit te laten zijn. Een plaats ook waar men vooral luistert naar mensen. Waar aandacht is voor hun wensen en behoeften en waar ware gastvrijheid heerst. Waar de deuren open staan en waar men in wil gaan op vragen.

Het is in de aard van de opdracht van het IWR dat de inspanningen vooral gericht zijn op het bijstaan van kerken/geloofsgemeenschappen in hun activiteiten voor toeristen en recreanten. De ervaringen die hierbij zijn opgedaan en observaties in onze hedendaagse samenleving hebben geleerd dat veel mensen belangstelling hebben voor het bijzondere van kerkgebouwen en op zoek zijn naar inspiratiebronnen voor een spirituele levenshouding. De vrije tijd maakt velen hiervoor ook gevoeliger. De tijd dat de kerken konden volstaan met het uitsluitend aanbieden van diensten en vieringen in de omgeving van de recreant/toerist ligt achter ons. De kerken moeten zich nu open opstellen en samen met de toerist/recreant op weg willen gaan. Dat betekent dat de deuren uitnodigend open zijn en letterlijk de ruimte wordt gegeven aan de bezoeker. In de manier waarop kerken en de individuele leden, vrijwilligers en pastores, zich presenteren maken zij hun spiritualiteit voelbaar en zichtbaar. Vanuit reeds opgedane ervaringen hiermee is in samenwerking met de auteur Paula van Cuilenburg, theoloog en werkzaam binnen het Protestants Landelijk Dienstencentrum, dit boek tot stand gekomen. Een boek dat primair bedoeld is voor pastores, vrijwilligers en commissies die zich inzetten voor toeristen en recreanten. Maar ook in kerken/geloofsgemeenschappen bui-

ten de traditionele toeristische en recreatiegebieden is dit boek goed bruikbaar.

Paula van Cuilenburg is er in geslaagd in een heldere taal de betekenis van een open kerk en de activiteiten die in, rond en vanuit het kerkgebouw ontplooid kunnen worden te verwoorden. Voor de liefhebber is af en toe aanvullende informatie in kleine letter opgenomen. Deze achtergrondinformatie kan ook worden overgeslagen zonder dat daarmee de strekking van het verhaal onduidelijk wordt. De tekst is aangevuld met bruikbare tips. De bijbelteksten komen uit De Nieuwe Bijbelvertaling.

Nadukkelijk hoopt het IWR dat door velen veelvuldig en intensief gebruik wordt gemaakt van de tekst van dit boekje. Kopiëren mag, uiteraard na toestemming en met bronvermelding. Zo bewijst het boek de diensten die ons voor ogen staan.

Per slot van rekening putten we met dit boek uit de ervaringen van velen die op verschillende plaatsen iets fundamenteels gemeenschappelijk hebben: een verlangen naar iets dat het leven lichter maakt en perspectief geeft, een verlangen naar ontmoeting en geborgenheid, een verlangen ergens bij te horen en een verlangen naar het goddelijke.

Veel lees- en werkplezier toegewenst!

Wil Rombouts,
ontwikkelaar pastoraat IWR

Utrecht, januari 2006

Inleiding

Dit boek *Kerkruimte: venster naar God* is met name bedoeld voor pastores, recreatiecommissies en de talloze vrijwilligers die zich inzetten voor mensen die in hun vrije tijd in een andere omgeving verblijven: mensen die een bepaalde periode in een jaar in een ander deel van het land vertoeven, of toeristen en recreanten die een korte periode vakantie vieren. Deze mensen hebben er vaak behoefte aan nieuwe indrukken op te doen, ook als het gaat om spiritualiteit. Ze willen wat beleven en ze staan open voor inspirerende ervaringen. Ze hebben er in hun vrije tijd de aandacht en de tijd voor. Dit boek is ook bedoeld voor al die werkers in de kerk die werk willen maken van de verhalen van God en mens. De verhalen die in de bijbel, in de geloofstraditie, maar ook in het kerkgebouw en de inrichting ervan te vinden zijn, kunnen 'in gesprek komen' met de verhalen van mensen hier en nu: mensen van een geloofsgemeenschap, maar ook van de toevallige bezoekers van een kerkgebouw: toeristen, recreanten en voorbijgangers.

In dit boek ligt het accent op de beweging van buiten naar binnen. Wat komt de toevallige bezoeker in de kerk doen? Wat is haar behoefte? Waar is hij naar op zoek? En: hoe kun je daar als kerk aan tegemoetkomen?

Uitgangspunt van dit boek is het verlangen van mensen, vaak verwoord als een verlangen naar het goddelijke, naar iets dat het leven lichter maakt en perspectief geeft. Een verlangen naar geborgenheid ook, een verlangen 'thuis te komen'. Verder een verlangen ergens bij te horen, bijvoorbeeld bij mensen uit voorbije eeuwen die ook op zoek waren naar God. Of bij mensen hier en nu, bij een geloofsgemeenschap. Maar tevens een verlangen naar een ontmoeting, een gesprek van mens tot mens.

Kerkgangers, voorbijgangers, toeristen en recreanten kunnen deze verlangens bij elkaar herkennen. Centraal staat dan het 'gedeelde verlangen'. Dit kan betekenen dat oude kerkelijke patronen opengebroken worden. Het gaat er niet om het eigen geloof aan de ander te verkondigen, maar het gaat om de dialoog. Juist in de dialoog, in de ontmoeting kunnen de betekenis van het geloof en het gemeenschappelijk verlangen ter sprake komen. En dan heb je elkaar veel te zeggen! Kerkgangers en voorbijgangers: allen zijn pelgrims onderweg, op weg naar hun goddelijke bestemming.

Dit boek begint met een hoofdstuk over dat gedeelde verlangen. Een verlangen dat niet gedoofd is, maar juist lijkt te zijn toegenomen in de huidige cultuur waarin het instituut kerk aan betekenis inboet. De paradox laat zich zien dat hoe meer kerken leeglopen, des te meer spiritualiteit in zeer uiteenlopende uitingsvormen opbloeit.

Het tweede hoofdstuk gaat in op de verschillende gestalten die het geloven kan hebben. Zoals een diamant vele kanten heeft, zo is dat bij het geloven ook. Alle delen vormen samen een geheel. In dit hoofdstuk worden vier gestalten genoemd: geloven als profeet, pastor, priester en leraar. Elke gestalte vertegenwoordigt als het ware een specifiek aspect van het geloven. Ze worden met sleutelwoorden aangeduid: protest, mededogen, heiligheid en dialoog. Uitgangspunt is dat elk mens een of meerdere gestalten van het geloven kan beleven en uitdragen. Welke gestalte de boventoon heeft, heeft vaak te maken met de levensperiode waar je in verkeert, maar ook met je persoonlijkheid.

In het derde hoofdstuk worden de vier gestalten van het geloven verbonden met die van de kerk, waarbij de kerk als geloofsgemeenschap zich eveneens kan opstellen als profeet, pastor, priester en leraar. Ze hebben elk een eigen aandachtsveld. Uitgangspunt is de open kerk, waarbij elk mens

gast is. Gastvrijheid staat centraal. Vanuit het besef van het gedeelde verlangen kunnen nieuwe wegen bewandeld worden. Hierbij kan elk mens een eigen bijdrage leveren. Een open kerk kan zo een plek zijn waar mensen uiting kunnen geven aan hun eigen spiritualiteit. Het kerkgebouw staat dan open voor bijvoorbeeld toneel, muziek, kunst of zo maar een ontmoeting. De open kerk kan een herberg zijn, maar ook eenabri of zelfs een doorgangshuis of een dialoogtempel.

In het vierde en het vijfde hoofdstuk staan praktische suggesties voor activiteiten die je in, rond en vanuit het kerkgebouw kunt ontplooien. Activiteiten die te maken hebben met geloven en kerkzijn als profeet, pastor, priester en leraar, bovenal activiteiten waarbij de spiritualiteit van de vreemdeling, de voorbijganger tot haar recht kan komen. In het vijfde hoofdstuk zijn de suggesties vooral gericht op groepen.

Het laatste hoofdstuk gaat in op het kerkgebouw zelf alsook op de inrichting ervan. Een kerkgebouw zegt iets over de cultuur van de periode waarin het gebouwd is. En de inrichting van een kerkgebouw heeft vaak al een lange geloofsgeschiedenis achter de rug. Soms is er ook sprake van kunst met een eigen zeggingskracht. Er valt dan ook veel te zien in een kerkgebouw en de inrichting ervan. In dit hoofdstuk staat ook een kleine bloemlezing op alfabetische volgorde van wat er zoal in kerkgebouwen waar te nemen is.

I. Verlangen naar God

Existentie

*Hier loopt het ik, het loopt zichzelf te vinden
het ziet verbaasd de regen en het gras,
Het denkt: wat loop ik hier zo in den blinde,
wie laat dit hart slaan, wie bepaalt de pas?
Het luistert naar het stromen van de winden.*

*Hier loopt het ik, het treft zich aan in straten
die het slechts na lang aarzelen herkent.
Het ziet de huizen, lange, donkre raten
tegen het harde blauwe firmament.
Wat gaat het hier zo eenzaam en verlaten.*

*Hier loopt het ik, vanwaar is het gekomen
tot dit moment als tot een open plek,
waar het tussen het zwart geheim der bomen
zich in een maanblank watervlak ontdekt
en wakker wordt en toch volloopt met dromen.*

*Hier loopt het vreemde ik, het richt zijn voeten
naar waar, naar waar? Het kent de wegen niet.
Alleen: het is! Het wil de aarde groeten
met een herkennend en nieuw en oeroud lied.
Hier loopt het ik en het wil God ontmoeten.*

(Uit: J.W. Schulte Nordholt, Verzamelde Gedichten,
De Prom, Baarn 1989, p. 15)

Dit gedicht van Schulte Nordholt geeft treffend aan wat mensen ten diepste kan bewegen als het om geloven gaat. Er spreekt een groot verlangen uit God te ontmoeten. Het 'ik' in dit gedicht vraagt zich af wat de oorsprong en wat de bestemming is van het leven. Het vraagt: *'vanwaar is het gekomen*

tot dit moment en: *'hier loopt het vreemde ik, het richt zijn voeten naar waar, naar waar? Het kent de wegen niet.'*

Mensen zijn op zoek naar het waarom en het waartoe van hun bestaan. Het is daarbij niet altijd duidelijk welke kant je in je leven op moet gaan. Bovendien is je levensweg vaak vol hobbels. Meestal moeten er ook verschillende zijwegen en kronkelpaden bewandeld worden om op de plaats van bestemming te komen. Maar het verlangen is de dragende kracht tijdens de levensreis. Het gedicht eindigt dan ook met: *'Hier loopt het ik en het wil God ontmoeten.'*

Heimwee naar God

Geloven is een verlangen ooit thuis te komen. Een verlangen naar geborgenheid, naar rust, naar vrede en naar heelheid. Een verlangen dat er eens een einde komt aan onrecht, oorlog, ziekte en gebrokenheid. Je zou dit ook een heimwee naar God kunnen noemen.

Henri Nouwen (1932–1996), priester en vanaf 1986 tot aan zijn dood werkzaam in de Arkgemeenschap in Toronto te Canada, een gemeenschap van mensen met een verstandelijke handicap, spreekt over dit verlangen in zijn boek *Eindelijk thuis: Gedachten bij Rembrandt 'De terugkeer van de verloren zoon'*. Hij schrijft: 'Ten diepste betekende "thuiskomen" voor mij dat ik stap voor stap op weg ging naar de Ene, die mij met open armen opwacht en mij in een eeuwige omhelzing wil vasthouden.'¹ Het schilderij van Rembrandt bij de gelijkenis van de vader en de twee zonen uit Lucas 15:11–32 maakte Nouwen bewust van zijn verlangen naar een blijvend thuis. In zijn boek leeft Nouwen zich in de posities van achtereenvolgens de jongste zoon, de oudste zoon en de vader in. Posities die we allemaal (kunnen) innemen. Nouwen zegt daarover dat hij hoopt en bidt dat elk mens 'in zichzelf niet alleen een verloren jongste of oudste kind van God zal ontdekken, maar ook de barmhartige moeder en vader die God Zelf is'.²

Ook het binnenlopen van een kerkgebouw in een vreemde stad waar je niet thuis bent, heeft iets van een verlangen, een verlangen naar God, naar thuiskomen. Meestal wordt dat niet als zodanig beredeneerd, maar wel ervaren.

Toename van religieus verlangen?

Het is kenmerkend voor de huidige tijd in onze westerse samenleving dat enerzijds kerken in toenemende mate leeglopen en dat het instituut kerk aan betekenis inboet, ook wel aangeduid met het begrip secularisatie, en dat anderzijds er een waarneembare behoefte is aan spiritualiteit in welke vorm dan ook. Het lijkt erop dat de secularisatie juist het religieus verlangen doet toenemen.

De secularisatie in West-Europa heeft zowel een sociologische als een theologische dimensie.

Sociologisch: de genoemde leegloop van de kerken, maar ook daarmee samenhangend de individualisering. De mens als individu wordt zelf verantwoordelijk gesteld voor haar of zijn welzijn, ook als het gaat om het geloof. Mensen stellen als het ware hun eigen 'religieus menu' samen uit een groot buffet dat voor hen klaarstaat in boekwinkels in de vorm van allerhande literatuur op het gebied van spiritualiteit en dat hen aangeboden wordt middels cursussen en bijeenkomsten vanuit diverse richtingen.

Theologisch: het beeld van God dat mensen hebben, is veranderd. Er is niet meer een duidelijk beeld, het is meer diffuus. Het beeld van God is als het ware in beweging gekomen. God is meer ín de wereld te vinden dan daarboven of daarbuiten. God is ook in de ander te vinden en is niet alleen 'overstijgend'. Met andere woorden: God is meer immanent geworden dan transcendent. Het beeld van God staat dus niet vast. Elk mens heeft een eigen beeld van God. Een eigen beleving van God. Misschien zou je kunnen zeggen dat het zoeken en het af en toe ervaren van God in de plaats is gekomen van het zeker weten wie God is.

Mensen zijn door de individualisering mondiger en meer autonoom geworden, minder slaafs aan van bovenaf opgelegd gezag. Maar de individualisering heeft ook haar schaduwkanten. De oproep zelf verantwoordelijk te zijn voor je leven en daden, ook als het gaat om het geven aan zin aan je leven, brengt mensen in verwarring. Je kunt je daar alléén in voelen. Zingevende kaders kunnen ontbreken. Althans: de oude voldoen vaak niet meer. Mensen worden teruggeworpen op zichzelf. Ze moeten hun eigen leven inhoud geven, ook religieus. Dit uit zich in een zoektocht naar zin en perspectief, naar spirituele voedingsbronnen en uitingen.

Anton van Harskamp gaat in zijn boek *Het nieuw-religieuze verlangen*³ uitvoerig in op de vraag 'waarom juist in een steeds verder seculariserende cultuur het nieuw-religieuze verlangen doorzet'. Hij stelt dat christelijke godsdienstigheid in Nederland sterk afneemt, zeker als het gaat om het instituut kerk, maar dat tegelijkertijd alles erop wijst dat het verlangen naar religieuze oplossingen voor levensvragen sterk toeneemt. Van Harskamp ziet dat laatste met name binnen de Nieuwe Tijdsbeweging en de Evangelische Beweging. Hij stelt de vraag hoe het komt 'dat naarmate de religieuze levensoriëntatie steeds meer afhankelijk wordt van de beslissingen van de enkeling, de vitaliteit van het christelijk geloof en de christelijke kerk onder steeds grotere druk komt te staan'.⁴ Een vraag waar geen eenvoudig antwoord op te geven is. De vraag doet wel een duidelijk appèl op de kerken te zoeken naar nieuwe wegen om de zoeker van vandaag enig houvast te geven. Kerken kunnen aansluiten bij de zoektochten die vele mensen reeds gemaakt hebben. Denk aan mensen in de geloofsgeschiedenis die eigen wegen zochten, zoals de mystici die vaak afweken van de officiële kerkleer, maar ook mensen vandaag de dag. Kerken kunnen verbinding maken met al die mensen die op zoek zijn naar iets wat boven hen zelf uitstijgt, naar de diepere waarden in het leven zoals liefde,

mededogen, vrede en gerechtigheid. Deze mensen willen 'zin' vinden en geven. Kerken kunnen aansluiten bij deze universele behoefte aan 'zin', erop vertrouwend dat de goddelijke werkelijkheid eens volop in het licht staat.

Van Harskamp stelt daarbij dat het nodig is dat de kerk zichzelf als minderheid leert zien, zonder nostalgie naar de meerderheidspositie van weleer.⁵ Tegelijkertijd drukt Van Harskamp zijn hoop uit: 'Het is volgens de christelijke traditie altijd God zélf, die als eerste het initiatief neemt tot onze oriëntatie óp en ons spreken óver Hem.'⁶ Zou je in dit verband kunnen zeggen: God nadert ons in de mate waarin wij naar Hem verlangen? God is daar waar we Hem binnenlaten?

Spiritualiteit en verlangen

In het verlengde van de secularisatie hebben voor veel mensen de begrippen (christelijk) geloof en kerk afgedaan. Ze hebben een te grote beladenheid. Hiervoor in de plaats is het begrip spiritualiteit gekomen met de nadruk op ervaring, beleving en zingeving. Ook voor mensen die zich nog thuis voelen in de kerk en in de christelijke geloofstraditie is spiritualiteit een woord dat hen aantrekt en blijkbaar een diep verlangen uitdrukt.

Het verlangen naar God is niet iets van de laatste tijd. Al in de bijbel lezen we over dat verlangen. Vooral in de Psalmen wordt dat verlangen indringend onder woorden gebracht. Een aangrijpende psalm in dit verband is Psalm 42. Vers 2 tot en met vers 6 luiden in De Nieuwe Bijbelvertaling:

'Zoals een hinde smacht
naar stromend water,
zo smacht mijn ziel
naar u, o God.
Mijn ziel dorst naar God,
naar de levende God,

wanneer mag ik nader komen
en Gods gelaat aanschouwen?
Tranen zijn mijn brood,
bij dag en bij nacht,
want heel de dag hoor ik zeggen:
'Waar is dan je God?'
Weemoed vervult mijn ziel
nu ik mij herinner hoe
ik meeliep in een dichte stoet
en optrok naar het huis van God –
een feestende menigte,
juichend en lovend.
Wat ben je bedroefd, mijn ziel,
en onrustig in mij.
Vestig je hoop op God,
eens zal ik hem weer loven,
mijn God die mij ziet en redt.'

De achtergrond van het geloven, van spiritualiteit in brede zin, is het antropologisch gegeven dat mensen verlangen naar geborgenheid, naar zin, naar het geven en het ontvangen van liefde. Het is een 'dorsten naar God', zoals dat in Psalm 42 onder woorden wordt gebracht.

In het leven van elk mens speelt dat verlangen een grote rol. Spiritualiteit heeft ook van doen met het gaan van je eigen levensweg. Deze weg omvat telkens weer een zogenaamde heenreis, waarbij je stilstaat bij jezelf en waarbij je jezelf de tijd gunt te ontdekken wat voor jou bronnen van waarde zijn, én een zogenaamde terugreis waarbij je vorm geeft aan wat waardevol is. Een innerlijke reis en een reis naar buiten toe, de wereld in, waarbij je keuzes maakt en activiteiten ontplooit. Deze levensweg kun je afleggen vanuit het basisvertrouwen dat het leven zin heeft en dat je eindelijk 'thuis' zult komen. Een thuis waar vrede, gerechtigheid en geborgenheid hand in hand gaan. Waar God je in zijn of haar armen neemt.

Soms voel je je al daadwerkelijk thuisgekomen. Je kunt dan de ervaring hebben van God die jou nabij is. God die zegt 'Ik-zal-er-zijn' is bij je. Je hoeft dan alleen nog maar te *zijn*. Maar na deze ervaring van thuiskomen, ga je ook weer op pad, je levensweg vervolgen. Je reis is dan wel anders geworden. Je neemt als het ware 'het-thuiszijn-bij-jezelf' mee. Als een gast-vrij huis voor anderen.

Spiritualiteit is iets van alle mensen. Toch ontstaat spiritualiteit niet zonder meer. Spiritualiteit vraagt ontvankelijkheid en de keuze ergens voor te staan. Spiritualiteit heeft een binnenkant (de heenreis) en een buitenkant (de terugreis). Ook in de bijbel speelt binnen en buiten een grote rol. Zo gaat Jezus de berg op, trekt zich in stilte terug om dan weer terug te keren en te doen wat Hij te doen heeft. Zo kun je ook zelf beginnen met je terug te trekken uit de drukte van het alledaagse leven. Tot inkeer komen. In het verborgene. In de eenzaamheid en de stilte kan dan ontvankelijkheid ontstaan voor het goddelijke, bijvoorbeeld in gebed of meditatie. Vanuit de ervaring met het 'heilige', met God, met datgene wat je ten diepste raakt, ga je weer naar buiten toe, de wereld in. De wereld die een appèl op je doet. Spiritualiteit is in die zin radicaal: het raakt aan de wortels van je geloof, aan datgene waar het op aankomt. Het woord spiritualiteit geeft dat al aan. Het komt van het Latijnse woord *spiritus* dat geest betekent, en dat in nauw verband staat met het Hebreeuwse woord *ru'ach*, dat geest en adem(tocht) betekent. De *ru'ach* is ook Gods Geest die in Genesis 1:1 over de wateren zweeft. Spiritualiteit is dan: leven vanuit de Geest!

Spiritualiteit: alleen en samen

Spiritualiteit is een heen en weer gaande beweging: een beweging *naar binnen toe*, naar de stilte in jezelf, luisterend naar God in gebed of meditatie en weer *naar buiten toe*, de wereld in, betrokken op de ander. Spiritualiteit is daarnaast een weg die je soms *alleen* en dan weer *samen met anderen* aflegt.

Dit geldt ook wanneer je op vakantie bent. Soms heb je de behoefte even alleen te zijn, dan weer om samen met anderen iets te beleven en te ervaren. Als toerist of recreant heb je bij uitstek de gelegenheid om tijd vrij te maken voor wat van waarde is, bijvoorbeeld voor een ontmoeting, of voor de natuur, of voor stilte.

Alleen

Het kan verrijkend zijn regelmatig tijd voor jezelf te nemen. De bezigheden van alledag, zoals werk en leven met je huisgenoten, kunnen je zo in beslag nemen dat het goed is een pas op de plaats te maken. Een vakantieperiode is zo'n 'pas op de plaats'. Je kunt dan afstand nemen van je dagelijkse beslommeringen om stil te staan bij de vraag wat voor jou van waarde is. Je kunt jezelf de vraag stellen 'wat vind ik op dit moment in mijn leven belangrijk?', 'wat is voor mij van betekenis?' Je kunt dan ook 'tijd en plaats' afzonderen, apart stellen voor God. Je neemt de tijd je af te stemmen op de goddelijke werkelijkheid. Je kunt dit doen in een aparte ruimte, jouw eigen plek, ook zo dat je niet gestoord kunt worden. Dit kan ook een plek in de natuur zijn. 'Tijd en plaats' voor stilte, gebed en meditatie. Om bronnen van waarde op het spoor te komen. Om te ontdekken waar het je om te doen is. Vanuit die stilte kun je innerlijk verrijkt weer contact maken met de buitenwereld, die een beroep op je doet. De buitenwereld, je omgeving dichtbij en verder weg, vraagt om antwoorden. Dit vraagt verantwoordelijkheid, maar niet in de zin van dat je zonodig weer wat 'moet'. In het Engels is het woord voor verantwoordelijkheid *respons-ibility* en dat betekent: vermogen tot antwoorden. Aangeraakt door God ben je gesterkt in je vermogen tot antwoorden op je omgeving. En dan gaat het om betrokkenheid en nabijheid bij de ander.

Het besef alleen te zijn kan ook de weg openen naar die ander, naar medemenselijkheid. Thomas Merton, een mysticus uit de twintigste eeuw, schrijft in zijn boek

Louteringsberg: 'Mijn klooster is niet mijn thuis. Het is geen plaats waar ik vast gevestigd ben op aarde. Het is niet de omgeving waarin ik mij ervaar als een individu, maar eerder een plaats waarin ik verdwijn voor de wereld, om zo overal te zijn, verborgen in diep medeleven. (...) Het klooster is geen vluchtplaats voor de wereld. Integendeel, terwijl ik in het klooster ben, neem ik echt deel aan de strijd en het lijden van de wereld. (...) Het is mijn bedoeling om mijn hele leven te maken tot een protest tegen alle misdaden en onrechtvaardigheden van oorlog en politieke tirannie die het menselijk ras en de wereld trachten te vernietigen.'⁷

Samen

Samen met anderen, in huiselijke kring, op het werk, en niet in de laatste plaats in de geloofsgemeenschap, wordt de weg van binnen naar buiten en van buiten naar binnen afgelegd. Op zondag worden in de geloofsgemeenschap 'tijd en plaats afgezonderd, apart gesteld voor God. In vieringen wordt er samen gebeden, gezongen, geluisterd naar het Woord van God, en avondmaal of eucharistie gevierd. Van daaruit is er de beweging naar buiten, naar de wereld toe. Dan gaat het om engagement, om het doen van recht en gerechtigheid in woord en daad.

Een geloofsgemeenschap is gebaseerd op een besef door God geroepen te zijn. Als volk van God is de geloofsgemeenschap *ekklesia*: weggeroepen, en wel weggeroepen naar het nieuwe dat komen gaat. Een geloofsgemeenschap wijst altijd verder dan haarzelf. Mensen zijn tochtgenoten. Pelgrims onderweg.

Alleen en samen

Misschien lag er in vroegere tijden het accent op het samen beleven van en vormgeven aan spiritualiteit, elke geloofsgemeenschap in de eigen 'zuil' zoals de rooms-katholieke kerk en de diverse richtingen binnen de protestantse traditie.

Dit gaf een groot 'wij-gevoel', maar liet weinig ruimte voor persoonlijke inkleuring van het geloof. Misschien ligt tegenwoordig het accent meer op het individu zelf, op de enkeling die haar of zijn eigen 'spirituele menu' samenstelt. Dit geeft elk mens de gelegenheid zelf op zoek te gaan en eigen invulling te geven aan het geloof, maar kan iemand ook in verwarring brengen door het ontbreken van een vastomlijnd zingevingskader. Beide zijn echter nodig: beleving van spiritualiteit en de vormgeving ervan *alleen* en *samen*, in relatie tot jezelf en in relatie tot de ander. Een balans tussen spiritualiteit *alleen* en spiritualiteit *samen*.

Het verlangen delen

Het verlangen naar God, het verlangen ooit 'thuis te komen', het verlangen naar geborgenheid en naar zin en perspectief in je leven, waar aan het begin van dit hoofdstuk over gesproken is, kunnen ook gedeeld worden met anderen. Je bent niet alleen in dat verlangen. Bovendien: wanneer mensen zich aangesproken weten of voelen door God, kan dit leiden tot een behoefte die ervaring met anderen te delen. In het recreatiemilieu kan uitdrukkelijk de mogelijkheid geboden worden dit verlangen met elkaar te delen, bijvoorbeeld door middel van een open kerkgebouw (zie hiervoor het derde hoofdstuk).

Henk de Roest noemt in *De herbergzaamheid van de kerk* drie cirkels van communicatie: 'het getroffen worden door God, een moment van overgave, aanspraak; daarna de onderlinge geloofscommunicatie, bijvoorbeeld vieringen of pastorale gesprekken of vormen van gelovig geïnspireerd handelen; ten slotte het gesprek over al deze vormen van geloofscommunicatie'.⁸ Spiritualiteit maakt deel uit van die communicatie, zowel verbaal als non-verbaal. God 'komt' in het samenzijn of in de persoonlijke omgang. Het Woord van God kan gebeuren en daar kun je zelf ook wat in doen door stil te zijn, door gebed, door meditatie. Toch zijn er ook ervaringen van Gods afwezigheid, van niet aangesproken worden. Ervaringen van God kunnen je

overkomen, maar laten zich niet afdwingen. Wel kun je leren er ontvankelijk voor te zijn, onder meer door aandacht te hebben voor het schijnbaar gewone om je heen, door stil te staan bij het hier en nu, door het leren waarnemen van het schone en het mooie om je heen. Soms kun je sporen van God ontdekken: in de ontmoeting met de ander, in kunst of in de natuur.

Het verlangen hangt nauw samen met het geloof. Het is er als het ware de ondergrond van, de voortstuwende kracht ook. In het volgende hoofdstuk zullen we dat geloof nader verkennen. Er zijn verschillende gestalten van geloven te onderscheiden, die alle uitdrukkingen zijn van het genoemde verlangen: geloven als profeet, geloven als pastor, geloven als priester en geloven als leraar. Ze zijn al in de bijbel zichtbaar, maar ze zijn ook in de geschiedenis en in de hedendaagse tijd te herkennen.